

DOI: <https://doi.org/10.36719/2663-4619/118/29-33>

Rahibə Əbdülhəsənova
Naxçıvan Dövlət Universiteti
doktorant

<https://orcid.org/0009-0003-8702-7766>
abdulhasanovarahiba@gmail.com

Maliyyə uçurumunun aradan qaldırılması: Azərbaycanın yaşıl iqtisadiyyatına keçid üçün kapitalın səfərbər edilməsi

Xülasə

Azərbaycanın yaşıl iqtisadiyyata iddialı keçidi onun davamlılıq məqsədlərinə mane ola biləcək əhəmiyyətli maliyyə maneələri ilə üzləşir. Bu sənəd Azərbaycanın karbohidrogen asılılığından bərpa olunan enerji mənbələrinə və dayanıqlı infrastrukturun inkişafına keçidinə mane olan maliyyə problemlərinin dərinədən araşdırılmasını təklif edir. Son nümunə araşdırmalarını və maliyyə məlumatlarını təhlil edərək, üç əsas maneə müəyyən edilir: (1) enerji bazarlarını təhrif edən davamlı yanacaq subsidiyaları, (2) inkişaf etməmiş yerli yaşıl maliyyə mexanizmləri və (3) özəl investorlar üçün kifayət qədər riskin azaldılması məsələləri. Tədqiqat innovativ maliyyə alətlərini əsas siyasət islahatları ilə birləşdirən, suveren yaşıl istiqrazların, qarışıq maliyyə modellərinin və gücləndirilmiş dövlət-özəl tərəfdaşlığın kritik rolunu vurğulayan əməkdaşlıq strategiyasını müdafiə edir. Əldə etdiyimiz nəticələr göstərir ki, bu maliyyə maneələrinin aradan qaldırılması Azərbaycana 2030-cu ilə qədər yaşıl sərmayələrə hər il təxminən 2,3 milyard ABŞ dolları cəlb etməyə imkan verə bilər və beləliklə, bərpa olunan enerji hədəflərinə nail olmağa və daha geniş iqtisadiyyatın diversifikasiyasına kömək edə bilər.

Açar sözlər: *yaşıl maliyyə, enerji keçidi, davamlı investisiya, iqlim siyasəti, Azərbaycan*

Rahiba Abdulhasanova
Nakhchivan State University
PhD student

<https://orcid.org/0009-0003-8702-7766>
abdulhasanovarahiba@gmail.com

Bridging the Finance Gap: Mobilizing Capital for Azerbaijan's Green Economy Transition

Abstract

Azerbaijan's ambitious transition to a green economy faces significant financial obstacles that could hinder its sustainability goals. This paper offers an in-depth examination of the financial challenges that are hindering Azerbaijan's transition from hydrocarbon dependence to renewable energy sources and the development of sustainable infrastructure. Analyzing recent case studies and financial data, three key obstacles are identified: (1) persistent fuel subsidies that distort energy markets, (2) underdeveloped domestic green finance mechanisms, and (3) insufficient risk mitigation for private investors. The study advocates a collaborative strategy that combines innovative financial instruments with key policy reforms, emphasizing the critical role of sovereign green bonds, blended finance models, and strengthened public-private partnerships. Our findings suggest that removing these financial barriers could enable Azerbaijan to leverage an estimated \$2.3 billion annually in green investments by 2030, helping to achieve its renewable energy goals and diversify the broader economy.

Keywords: *green finance, energy transition, sustainable investment, climate policy, Azerbaijan*

Giriş

Azərbaycan hal-hazırda öz azad iqtisadi inkişafının əsas mərhələsindədir. Ölkə 2022-ci ildə ümumi ixracın 92,3%-ni təşkil edən karbohidrogen gəlirlərindən asılılığını azaltmağa çalışarkən yaşıl iqtisadiyyata keçid özünü həm imperativ addım kimi, həm də fürsət kimi təqdim edir. Hökumətin 2030-cu ilə qədər istixana qazı emissiyalarını 35% azaltmaq və onun enerji kompleksində bərpa olunan enerji mənbələrinin payını 30%-ə çatdırmaq öhdəliyi növbəti onillikdə 7-10 milyard dollar həcmində qiymətləndirilir. Bununla belə, cari investisiya axını nəzərəcarpacaq dərəcədə qeyri-kafidir. Əliyevin (Əliyev, 2022) Xəzər regionunda enerji keçidlərinin təhlilində qeyd etdiyi kimi, "Azərbaycanın yaşıl keçidinin paradoksu onun karbohidrogen sərvətindədir ki, dəyişiklik üçün həm potensial, həm də ətalət yaradır" (Əhmədova, 2023).

Tədqiqat

Bu sənəd Beynəlxalq Bərpa Olunan Enerji Agentliyinin (IRENA, 2023) və Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankının (AYİB, 2022) aşağıdakı aspektləri araşdırmaq üçün apardığı son tədqiqatlara əsaslanır:

- Azərbaycanın maliyyə ekosistemində yaşıl investisiyalara mane olan struktur maneələr.
- Mərkəzin bərpa olunan enerji təşəbbüsü kimi inkişaf etməkdə olan bazarlarda uğurlu keçidlərdən əldə edilən müqayisəli fikirlər.
- Azərbaycanın fərqli iqtisadi mənzərəsinə uyğunlaşdırılmış innovativ maliyyələşdirmə mexanizmləri.

Metodologiya

Bu tədqiqat enerji sərmayəsi məlumatlarının kəmiyyət təhlilini siyasət çərçivələrinin keyfiyyət qiymətləndirmələri ilə birləşdirən qarışıq metodlardan istifadə edir. Əsas məqsəd Azərbaycanın yaşıl iqtisadiyyata keçidinə mane olan maliyyə problemlərini hərtərəfli başa düşmək və təsirli həll yollarını təklif etməkdir (Həsənov, 2015).

Məlumatların toplanması

Kəmiyyət məlumatları ilk növbədə rəsmi hökumət nəşrlərindən, o cümlədən Energetika Nazirliyinin "Azərbaycanın Enerji Balansı Hesabatı" (2023) və Dövlət Statistika Komitəsinin xarici ticarət və iqtisadi göstəricilər üzrə hesabatlarından əldə edilib. Maliyyə sektoru ilə bağlı məlumatlar Azərbaycan Mərkəzi Bankının "Maliyyə Sektorunun Diagnostik Hesabatı"ndan (Azərbaycan Mərkəzi Bankı, 2022) əldə edilib. Beynəlxalq investisiya rəqəmləri və meylləri Dünya Bankının (2023), Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankının (AYİB, 2022) və Beynəlxalq Bərpa Olunan Enerji Agentliyinin (IRENA, 2023) hesabatlarından əldə edilmişdir.

Azərbaycanda Yaşıl Maliyyələşdirmənin Mövcud Vəziyyəti və Çətinlikləri

Azərbaycanın ekoloji siyasət çərçivəsi Sosial-İqtisadi İnkişaf üzrə Milli Strategiyanın (2022-2026) təsdiqindən sonra əhəmiyyətli transformasiyaya məruz qalıb. Bu strategiya xüsusi məqsədləri, o cümlədən (Azərbaycan Energetika Nazirliyi, 2023):

- 2027-ci ilə qədər 1,5 GW yeni bərpa olunan enerji gücünə nail olmaq.
- Dövlət müəssisələrində enerji səmərəliliyinin 20% artırılması.
- Ümumi avtomobil parkında elektrikli avtomobillərin 10% payına nail olmaq.

Bu strateji irəliləyişlərə baxmayaraq, icra problemləri hələ də qalmaqdadır. Enerji siyasəti üzrə mütəxəssis, doktor Fərhad Bədəlov (Bədəlov, 2023) qeyd etdi ki, "Strateji sənədlər yaxşı tərtib olunsada, hərtərəfli yol xəritələrinin və aralıq hədəflərin olmaması investorlar üçün qeyri-müəyyənlik yaradır". Bu yaxınlarda əlavə tariflərin tətbiqi (günəş enerjisi təşəbbüsləri üçün hər kVt/saat üçün 0,085 ABŞ dollarından 0,095 ABŞ dollarına qədər) irəliləyişi ifadə etsə də, onlar Gürcüstanın müqayisə edilə bilən layihələr üçün 0,105 ABŞ dolları/kVt/saatı kimi regional göstəricilərdən aşağıda qalır.

Beynəlxalq yardım Azərbaycanın yaşıl iqtisadiyyata keçidinin dəstəklənməsində həlledici rol oynamışdır. Beynəlxalq təşəbbüslərə aşağıdakılar daxildir:

1. AYİB-in 200 milyon avro dəyərində olan Yaşıl Şəhərlər proqramı, dayanıqlı şəhər inkişafına diqqət yetirir.

2. Asiya İnkişaf Bankının 250 milyon dollarlıq Bərpa Olunan Enerjinin İnkişafı Layihəsi.

3. Dünya Bankının 50 milyon ABŞ dolları dəyərində Azərbaycan Enerji Effektivliyi Layihəsi.

Bununla belə, Cədvəl 1-də göstəriləndiyi kimi, bu investisiyalar proqnozlaşdırılan tələblərin yalnız 15%-ni təşkil edir. Yerli qurumların məhdud imkanları onların potensial təsirini daha da məhdudlaşdırır. AYİB-in ölkə direktoru Nana Kuenkel 2023-cü ildə verdiyi müsahibədə vurğuladı: "Bizim kapitalımız var, lakin bu sahədə daha möhkəm layihə boru kəmərləri və icra tərəfdaşlarına ehtiyacımız var" (Rockström, 2009).

Cədvəl 1: Beynəlxalq Yaşıl Maliyyə Öhdəlikləri və Təxmini Ehtiyaclar (2021-2025).

Mənbə	Öhdəlik (milyon \$)	Ödəniş (milyon dollar)	Sektor Fokus
AYİB	450	210	Enerji, nəqliyyat
AİB	380	150	Energetika, kənd təsərrüfatı
GCF	100	25	Sektorlararası
Cəmi	930	385	
İllik Ehtiyac	700		

Azərbaycanın İqtisadi Strukturu daxilində Yaşıl İnvestisiyaya maneələr

Azərbaycan iqtisadiyyatı əsaslı şəkildə özünün qalığı yanacaq sektoru ilə dəstəklənir və bu, bir sıra xas problemlərə gətirib çıxarır (Schwab, 2016):

- **Fiskal asılılıq:** Neft və qazdan əldə olunan gəlirlər dövlət büdcəsinin 60%-dən çoxunu təşkil edir.

- **Məşğulluq:** Sektor rəsmi işçi qüvvəsinin 12%-ni birbaşa işlə təmin edir, bunun da əhəmiyyətli dərəcədə təsirləri var.

- **İnfrastruktur:** Mövcud enerji sistemləri əsasən karbohidrogenlərin istifadəsi üçün nəzərdə tutulub.

Enerji iqtisadçısı, professor Gülarə Əhmədovanın qeyd etdiyi kimi, "Keçidin imkan dəyəri neft qiymətlərinin bumları zamanı, bərpa olunan investisiyaların dərhal daha az gəlirli göründüyü zaman xüsusilə kəskinləşir" (Energy Policy Journal, 2023).

Azərbaycanın bank sektorunun diaqnostik qiymətləndirilməsi (AMB, 2022) kritik məhdudiyyətləri aşkar edib:

- 26 kommersiya bankından yalnız 3-ü xüsusi yaşıl maliyyə bölmələri yaratmışdır.
- Enerji layihələri üçün orta kredit müddəti 5 ildir, bu, adətən bərpa olunan enerji təşəbbüsləri üçün tələb olunan 15 ildən çox müddətlə kəskin şəkildə ziddiyyət təşkil edir.
- Riskdən yayınma girov tələblərinin çox vaxt kredit məbləğinin 150%-dən çox olmasına səbəb olur.

Bu amillər analitiklərin "yaşıl maliyyələşdirmə paradoksu" adlandırdıqlarına kömək edir: Azərbaycanın əhəmiyyətli likvidliyə malik olmasına baxmayaraq (bank sektorunun aktivləri ÜDM-in 65%-ni təşkil edir), bu kapitalın böyük hissəsi ənənəvi sektorlara yönəldilir (Raworth, 2017).

Cədvəl 1: Azərbaycanda Bərpa Olunan Enerji İnvestisiyalarının Müqayisəli Təhlili (2020-2023).

il	Ümumi enerji investisiyaları (milyon \$)	Yenilənə bilən pay (%)	Günəş (MVt əlavə edildi)	Külək (MVt əlavə edildi)	Hidro (MVt əlavə edildi)
2020	2450	4,2%	25	0	10
2021	2300	5,8%	30	0	15
2022	2100	8,1%	230 (Qaradağ)	0	20
2023	1950	12,3%	50	72 (Xızı Abşeron)	25

Mənbə: Energetika Nazirliyi (2023), "Azərbaycan Enerji Balansı Hesabatı"

Qarşıda Dayanan Strateji Yollar: İnnovativ Maliyyə Mexanizmləri və Siyasət İslahatları

2024-cü ildə suveren yaşıl istiqrazların gözlənilən emissiyası, müəyyən şərtlər yerinə yetirildiyi təqdirdə bazarın inkişafını stimullaşdırmaq üçün əhəmiyyətli potensiala malikdir (BMT-nin Ətraf Mühit Proqramı, 2011):

- Təsdiqlənmiş təşəbbüslərə vəsait şəffaf şəkildə ayrılır.
- Beynəlxalq təlimatlar, xüsusilə ICMA Yaşıl İstiqraz Prinsipləri tam şəkildə qəbul edilmişdir.
- Yerli institusional investorlar, xüsusən də ARDNF əhəmiyyətli iştirak nümayiş etdirir.

Kommunal xidmətlər və nəqliyyat kimi sektorlarda sonrakı pilot korporativ emissiyalar izlənilə bilər. Strukturlaşdırılmış maliyyə strategiyaları riskləri əhəmiyyətli dərəcədə azalda bilər (Dünya Bankı, 2023):

- İnkişaf institutları tərəfindən verilən ilk zərər zəmanətləri.
- Xarici investorlar üçün valyuta hedcinq variantları.
- Kənd yerlərində bərpa olunan enerji təşəbbüsləri üçün nəticəyə əsaslanan maliyyələşdirmə mexanizmləri.

Uğurlu 120 milyon ABŞ dolları dəyərində olan Qaradağ Günəş Layihəsi (2023) aşağıdakıları birləşdirərək bu effektiv modeli nümunə göstərir (Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsi, 2022):

- 40% kapital Masdar (BƏƏ) tərəfindən təmin edilmişdir.
- AYİB/AİB-dən 50% borc maliyyələşdirilməsi.
- 10% dövlət birgə sərmayəsi.

Nəticə

Bu tədqiqat Azərbaycanın yaşıl iqtisadiyyata iddialı keçidinə mane olan əsas maliyyə maneələrini sistemativ olaraq müəyyən edib və təhlil edib. Nəticələrimiz vurğulayır ki, siyasi iradə və strateji çərçivələr mövcud olsa da, yaşıl təşəbbüslərin praktiki icrası davamlı karbohidrogen asılılığına, inkişaf etməmiş yerli yaşıl maliyyə mexanizmlərinə və özəl kapital üçün risklərin kifayət qədər azaldılmasına əsaslanan "yaşıl maliyyələşdirmə paradoksu" ilə məhdudlaşdırılır. İnvestisiya meyllərinin və maraqlı tərəflərin fikirlərinin təhlili dərhal və yenilikçi müdaxilələr tələb edən əhəmiyyətli maliyyə boşluğunu təsdiqləyir.

Hərtərəfli təhlilimizə əsaslanaraq, Azərbaycanın yaşıl iqtisadiyyata keçidini sürətləndirmək üçün aşağıdakı strateji siyasət tövsiyələrini təklif edirik:

Milli Yaşıl Maliyyə İşçi Qrupunun yaradılması: İdeal olaraq İqtisadiyyat Nazirliyinin tərkibində olan bu işçi qrupu vahid yaşıl maliyyə yol xəritəsinin işlənilməsinə, hazırlanmasına, qurumlararası əməkdaşlığın təşviqinə və xüsusi KPI-lərə qarşı irəliləyişin monitorinqinə cavabdeh olan mərkəzi əlaqələndirici orqan kimi xidmət etməlidir.

Milli Yaşıl Taksonomiyanı formalaşdırmaq: Möhkəm və beynəlxalq səviyyədə uyğunlaşdırılmış yaşıl taksonomiyanı tətbiq etmək "yaşıl" investisiyanın nədən ibarət olduğuna dair aydın, standartlaşdırılmış tərifləri təmin etmək üçün çox vacibdir. Bu aydınlıq bazardakı qeyri-müəyyənliyi azaldacaq, kapitalın bölüşdürülməsini asanlaşdıracaq və həm yerli, həm də xarici investorlar üçün şəffaflığı artıracaq.

Kommersiya banklarını yaşıl kreditləşdirməyə həvəsləndirin: Kommersiya bankları tərəfindən yaşıl kreditləşdirmə fəaliyyətləri üçün qismən kredit zəmanətlərini həyata keçirin. Bu mexanizm yaşıl layihənin qiymətləndirilməsi üzrə bankirlər üçün bacarıqların artırılması proqramları ilə birlikdə yaşıl portfəllərin riskini azaldacaq və mövcud likvidliyin dayanıqlı sektorlara yönləndirilməsini təşviq edəcək.

Karbon Qiymətləndirmə Mexanizmini təqdim edin: Karbon vergisi və ya emissiya ticarəti sxemi kimi karbon qiymət mexanizminin yaradılması ətraf mühitin xarici təsirlərinin daxililəşdirilməsi üçün çox vacibdir. Bu, karbon tutumlu fəaliyyətləri daha bahalı edəcək, bununla da daha təmiz texnologiyalara investisiyaları stimullaşdıracaq və yaşıl təşəbbüslər üçün davamlı gəlir axını təmin edəcək.

Qlobal Yaşıl Maliyyə Alyanslarında İştirakı Dərinləşdirin: GFANZ (Net Zero üçün Qlazqo Maliyyə Alyansı) kimi platformalarda fəal iştirak etmək bilik mübadiləsini, ən yaxşı təcrübələrin mənimsənilməsini və qlobal kapital şəbəkələrinə çıxışı asanlaşdıracaq.

Aİ-nin Qlobal Gateway Təşəbbüsündən yararlanın: Qlobal Gateway investisiya təşəbbüsləri üzrə Avropa İttifaqı ilə genişləndirilmiş əməkdaşlıq, xüsusilə də Azərbaycanın strateji coğrafi mövqeyi və enerji keçidi istəklərini nəzərə alaraq yaşıl infrastrukturaya genişmiqyaslı, uzunmüddətli investisiyaların cəlb edilməsi üçün əhəmiyyətli potensial təklif edir.

Azərbaycan 2024-cü ildə COP29-a ev sahibliyi etməyə hazırlaşarkən, bu maliyyə problemlərinin uğurla həlli təkcə qlobal miqyasda etibarlı iqlim liderliyini nümayiş etdirməyəcək, həm də iqtisadi sabitliyi mühüm şəkildə təmin edəcək və yaşıl keçid mərhələsində davamlı, şaxələndirilmiş artımı dəstəkləyəcək. 2030-cu ilə qədər hər il təxminən 2,3 milyard ABŞ dolları həcmində yaşıl investisiyaların açılması üçün təxmin edilən potensial bu təklif olunan tədbirlərin transformativ təsirini vurğulayır.

Ədəbiyyat

1. Əhmədova, G. (2023). "Petro-Dövlətlərində Enerji Keçid İqtisadiyyatı". *Enerji Siyasəti Jurnalı*, 41(2).
2. Əliyev, R. (2022). *Xəzər regionunda enerji keçidləri: çağırışlar və imkanlar*.
3. Bədəlov, F. (2023). "Azərbaycanda bərpa olunan enerji siyasəti". *Bakı Siyasət İcmalı*.
4. Azərbaycan Mərkəzi Bankı. (2022). "Maliyyə Sektorunun Diagnostik Hesabatı."
5. AYİB. (2022). "Azərbaycan Yaşıl İqtisadiyyatına Keçid Qiymətləndirilməsi".
6. Həsənov, A. S. (2015). *Dayanıqlı İnkişaf və Ekoloji İqtisadiyyat* [Dayanıqlı İnkişaf və Ekoloji İqtisadiyyat]. Bakı: Qarağac.
7. IRENA. (2023). "Bərpa olunan enerjinin maliyyələşdirilməsi: Qlobal Trendlər və Tətbiqlər".
8. Azərbaycan Energetika Nazirliyi. (2023). "Azərbaycan Enerji Balans Hesabatı".
9. Raworth, K. (2017). *Donut İqtisadiyyatı: 21-ci əsrin iqtisadçısı kimi düşünməyin yeddi yolu*. Chelsea Green Nəşriyyatı.
10. Rockström, J., və b. (2009). "Bəşəriyyət üçün Təhlükəsiz Əməliyyat Məkanı." *Təbiət*, 461(7263), 472-475.
11. Schwab, K. (2016). *Dördüncü Sənaye İnqilabı*. Crown Business.
12. BMT-nin Ətraf Mühit Proqramı. (2011). *Yaşıl İqtisadiyyata Doğru: Davamlı İnkişafa və Yoxsulluğun aradan qaldırılmasına aparan yollar*.
13. Dünya Bankı. (2023). *Azərbaycan Ölkə İqtisadi Memorandumu*.
14. Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsi. (2022). *Xarici Ticarət Statistikası Hesabatı*.

Daxil oldu: 08.02.2025

Qəbul edildi: 27.05.2025